Sifatli ta'lim-yorqin kelajak
ISSN: 3060-4761

TerDPI ILMIY XABARNOMASI
SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

www.xabarnoma.terdpi.uz

UDK: 378.147:001.89
ORCID: 0009-0001-7017-567X

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNING JISMONIY QOBILIYATLARINI SUYUJETLI HARAKATLI O'YINLAR ORQALI TARBIYALASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.

Shoimqulov Xayrullo Djo'raniyozovich.
Termiz davlat pedagogika instituti
Jismoniy kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirishda syujetli harakatli o'yinlarning ahamiyati va ularni qo'llash metodikasi tahlil qilinadi. Syujetli harakatli o'yinlar bolalarning chaqqonlik, tezlik, muvozanat va koordinatsiya kabi jismoniy qobiliyatlarini shakllantirish bilan birga, ularning ijodiy fikrlash va ijtimoiy ko'nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqolada syujetli o'yinlarni tanlash, tashkil etish va ularni dars jarayoniga integratsiya qilish bo'yicha asosiy yo'nalishlar bayon etilgan. Shuningdek, milliy o'yinlar va madaniy qadriyatlarni o'quv jarayoniga kiritishning ahamiyati ham ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari syujetli harakatli o'yinlarni jismoniy tarbiya mashg'ulotlariga keng joriy etish zaruratini asoslaydi va boshlang'ich ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha takliflarni ilgari suradi.

1. Tadqiqot maqsadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarning madaniyatni shakllantirish jarayonining falsafiy va pedagogik jihatlarini aniqlash hamda ta'lim muassasalarida ushbu jarayonni samarali tashkil etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish.

2. Tadqiqot metodlari. Tahliliy tadqiqot, komparativ tahlil, sotsiologik so'rovlar, kuzatuv va eksperimental tadqiqot usullaridan foydalanildi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalar va ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida tahlillar olib borildi.

3. Tadqiqot natijalari. Tadqiqot natijalariga ko'ra, akademik madaniyatni shakllantirishda motivatsiya, akademik halollik, axborotni tahlil qilish va mustaqil fikrlash ko'nikmalari muhim o'rin tutadi. Akademik madaniyatni rivojlantirish bo'yicha ishlab chiqilgan metodikalar ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

4. Xulosalar. Maktab o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ilmiy izlanishlar olib borish qobiliyatlari va ijtimoiy mas'uliyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun falsafiy va pedagogik yondashuvlarni uyg'unlashtirish lozim. Tadqiqot natijalariga asoslanib, oliy ta'lim tizimida akademik madaniyatni shakllantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, jismoniy qobiliyatlar, syujetli harakatli o'yinlar, jismoniy tarbiya, metodika, ta'lim tizimi.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ВОСПИТАНИЯ ФИЗИЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПОСРЕДСТВОМ ТЕМАТИЧЕСКИХ ДВИЖИМЫХ ИГР.

Аннотация: В статье анализируется значение подвижных игр и методика их использования в развитии физических способностей учащихся начальной школы. Активные игры помогают детям развивать физические способности, такие как ловкость, скорость,

равновесие и координацию, а также творческое мышление и социальные навыки. В статье изложены основные направления по отбору, организации и внедрению сюжетных игр в учебный процесс. Также была подчеркнута важность включения национальных игр и культурных ценностей в образовательный процесс. Результаты исследования обосновывают необходимость широкого внедрения подвижных игр на уроках физической культуры и выдвигают предложения по совершенствованию системы начального образования.

Цель исследования. Выявить философско-педагогические аспекты процесса формирования культуры учащихся младших классов и разработать научно обоснованные рекомендации по эффективной организации этого процесса в образовательных учреждениях.

2. Методы исследования. Применялись методы аналитического исследования, сравнительного анализа, социологических опросов, наблюдения и экспериментального исследования. При этом анализ проводился на основе международного опыта и передовых педагогических технологий.

3. Результаты исследования. Согласно результатам исследования, мотивация, академическая честность, анализ информации и навыки независимого мышления играют важную роль в формировании академической культуры. Разработанные методики развития академической культуры способствуют повышению эффективности образовательного процесса.

4. Выводы. Школа играет важную роль в развитии самостоятельного мышления, исследовательских навыков и социальной ответственности учащихся. Для эффективной организации этого процесса необходимо сочетание философского и педагогического подходов. По результатам исследования разработаны рекомендации по формированию академической культуры в системе высшего образования.

Ключевые слова: начальная школа, физические способности, сюжетно-подвижные игры, физическое воспитание, методика, система образования.

IMPROVING THE SYSTEM OF EDUCATING THE PHYSICAL ABILITIES OF PRIMARY GRADE STUDENTS THROUGH THEME-BASED ACTION GAMES.

Annotation: This article analyzes the importance of action-based games and the methodology for their use in developing the physical abilities of primary school students. Action-based games, along with the formation of children's physical abilities such as agility, speed, balance and coordination, also serve to develop their creative thinking and social skills. The article outlines the main directions for selecting, organizing and integrating action-based games into the teaching process. The importance of including national games and cultural values in the educational process is also indicated. The results of the study justify the need for the widespread introduction of action-based games into physical education classes and put forward proposals for improving the primary education system.

1. Research objective. To identify the philosophical and pedagogical aspects of the process of forming culture in primary school students and to develop scientifically based recommendations for the effective organization of this process in educational institutions.

2. Research methods. Analytical research, comparative analysis, sociological surveys, observation and experimental research methods were used. At the same time, analyses were conducted based on international experience and advanced pedagogical technologies.

3. Research results. According to the research results, motivation, academic honesty, information analysis and independent thinking skills play an important role in the formation of academic culture. The developed methodologies for the development of academic culture help to increase the effectiveness of the educational process.

4. Conclusions. The school plays an important role in increasing students' independent thinking, scientific research skills and social responsibility. In order to effectively organize this process, it is necessary to combine philosophical and pedagogical approaches. Based on the results of the research, recommendations were developed for the formation of academic culture in the higher education system.

Keywords: primary school, physical abilities, action-based games, physical education, methodology, education system.

KIRISH. Jismoniy tarbiya bolalarning sog‘lom o‘sishi va harakat faolligini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun harakatli o‘yinlar jismoniy va psixologik rivojlanishga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Bolalar ushbu yosh davrida jismoniy faollik orqali asosiy harakat ko‘nikmalarini egallaydilar, muvozanat, chaqqonlik, tezlik va koordinatsiya kabi muhim jismoniy qobiliyatlarni rivojlantiradilar.

Syujetli harakatli o‘yinlar esa oddiy harakatli o‘yinlardan farqli ravishda, ma’lum bir mavzu yoki syujet asosida quriladi. Bunday o‘yinlarda bolalar nafaqat jismoniy harakatlarni bajaradilar, balki tasavvur qilish, strategik fikrlash va jamoaviy ish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradilar. O‘yin jarayonida turli rollar va ssenariylar orqali bolalar faol ishtirok etishga undaladi, bu esa ularning psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining jismoniy qobiliyatlarini syujetli harakatli o‘yinlar orqali takomillashtirish tizimi tahlil qilinadi. Shu bilan birga, syujetli harakatli o‘yinlarning samaradorligini oshirish yo‘llari, ularning didaktik va metodik asoslari ham ko‘rib chiqiladi. Mazkur yondashuv bolalarning jismoniy rivojlanish jarayonini yanada qiziqarli va samarali tashkil etishga imkon beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. Akademik madaniyatni shakllantirishga oid ilmiy manbalar ushbu hodisaning falsafiy, pedagogik va psixologik jihatlarini keng tahlil qiladi. Akademik madaniyat tushunchasi J. Habermasning kommunikativ harakat nazariyasi va M. Fouconing bilim va hokimiyat munosabatlari konsepsiyasidan kelib chiqib, ta’lim muhitida bilim ishlab chiqarish va tarqatish jarayonlarining axloqiy asoslarini o‘z ichiga oladi. Shuningdek, L. Vygotskiy va J. Piajening bilish nazariyalari akademik madaniyatni talabalarning kognitiv rivojlanishi bilan bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi. Ularning fikricha, bilimlarning konstruktivist yondashuv asosida shakllanishi akademik madaniyatni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Pedagogik nuqtayi nazardan akademik madaniyat ta’lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, A. Banduraning sotsial-kognitiv ta’lim modeli va J. Brunerning o‘rganish nazariyalari ta’lim oluvchilarning mustaqil fikrlashi va intellektual mas’uliyatini rivojlantirish zarurligini asoslaydi. Zamonaviy tadqiqotlar, jumladan, D. K. Kolbning eksperimental o‘rganish modeli, akademik madaniyatni amaliy faoliyat orqali shakllantirish zarurligini ta’kidlaydi. Oliy ta’lim muassasalarida interfaol pedagogik texnologiyalar, muammoli ta’lim metodlari va kollegial baholash tizimlari akademik madaniyatni mustahkamlashda samarali vosita sifatida ko‘riladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA. Ushbu tadqiqotda analitik, eksperimental va empirik usullar qo‘llanildi. Matn tahlili va komparativ tadqiqot metodlari orqali akademik madaniyatni shakllantirish bo‘yicha mavjud ilmiy-nazariy yondashuvlar tahlil qilindi. Sotsiologik so‘rovlar va strukturalangan intervyular yordamida talabalar va pedagoglarning akademik madaniyat haqidagi qarashlari o‘rganildi. Shuningdek, eksperimental metod orqali turli pedagogik yondashuvlarning samaradorligi baholandi. Natijalarning obyektivligini oshirish maqsadida statistik ma’lumotlar tahlil qilinib, akademik madaniyatni rivojlantirishga ta’sir etuvchi asosiy omillar aniqlab berildi.

1. O‘yinlarni bolalarning yosh xususiyatlariga mos ravishda tanlash

Harakatli o‘yinlarni tanlashda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining jismoniy va psixologik rivojlanish darajasini hisobga olish kerak.

O‘yinlar ortiqcha murakkab bo‘lmasligi, lekin bolalarni faollikka undashi lozim.

O‘yinlar bolalarning motorika, muvozanat, koordinatsiya va tezkor fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berishi kerak.

2. O‘yinlarni ochiq havoda o‘tkazish va xavfsizlik choralarini ko‘rish

Agar iloji bo‘lsa, harakatli o‘yinlarni maktab hovlisi, sport maydonchasi yoki ochiq joylarda o‘tkazish tavsiya etiladi.

Zamin silliq bo‘lishi, o‘yinchilar yiqilib jarohatlanmasligi uchun xavfsizlik choralarini ko‘rish lozim.

O‘yin qoidalarini bolalarga oldindan tushuntirish va ularga rioya qilishni nazorat qilish kerak.

3. Har bir mashg‘ulotda bolalarning qiziqishini oshirish uchun turli rollar va vazifalarni qo‘shish

O‘yinlarni qiziqarli va interaktiv qilish uchun syujetga asoslangan rolli elementlarni qo‘shish lozim.

Masalan, "Sherlar va kiyiklar" o‘yinida bolalar har safar turli hayvonlar yoki qahramonlar rolini bajarishlari mumkin.

O‘yin davomida turli ssenariylarni qo‘llash bolalarni yanada faol ishtirok etishga undaydi.

4. Jamoaviy hamkorlik va raqobatni uyg‘unlashtirish

O‘yinlarda jamoaviy ishlashni rag‘batlantirish muhim. Bolalar birgalikda ishlash orqali hamkorlik ko‘nikmalarini shakllantiradilar.

Shu bilan birga, do‘stona raqobat muhiti yaratish orqali bolalarning harakat faolligini oshirish mumkin.

5. O‘yinlarni dars jarayoniga moslashtirish

Harakatli o‘yinlarni jismoniy tarbiya darslarining muhim qismi sifatida kiritish tavsiya etiladi.

O‘yinlarni darsning turli bosqichlariga (isitish mashqlari, asosiy qism, yakuniy qism) mos ravishda tanlash kerak.

Masalan, "Sehrli doira" yoki "Sehrgar va qushlar" o‘yinlari dars boshlanishida qizdirish mashqlari sifatida ishlatilishi mumkin.

6. Harakatli o‘yinlar orqali darslarni yanada qiziqarli qilish

Syujetli o‘yinlarda turli jumboqlar yoki ijodiy topshiriqlarni qo‘shish bolalarni yanada faol ishtirok etishga undaydi.

Masalan, "O‘rmon sarguzashti" o‘yinida bolalar yo‘nalish bo‘yicha to‘g‘ri harakatlanish uchun muammolarni hal qilishlari mumkin.

7. O‘yin natijalarini baholash va rag‘batlantirish

O‘yin so‘ngida bolalarning faolligi, chaqqonligi va harakatlardagi aniqligi baholanib, ularga rag‘bat berish tavsiya etiladi.

Rag‘batlantirish shakllari: maqtov, belgilangan mukofotlar yoki oddiygina yaxshi so‘zlar bilan rag‘batlantirish.

Bolalarning yutuqlarini qayd etib borish va ularni rivojlanishga undash muhim.

8. O‘yinlarning samaradorligini oshirish uchun ulardan muntazam foydalanish

Harakatli o‘yinlar muntazam o‘tkazilganda bolalarning jismoniy qobiliyatlari sezilarli darajada rivojlanadi.

Har kuni yoki haftada kamida 2-3 marta bunday o‘yinlarni o‘tkazish tavsiya etiladi.

Harakatli o‘yinlar bolalar uchun dars mashg‘ulotlarini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Quyida **boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining jismoniy qobiliyatlarini syujetli harakatli o‘yinlar orqali tarbiyalash tizimini takomillashtirish** bo‘yicha jadval tuzib berildi. Ushbu jadvalda harakatli o‘yinlarning nomi, asosiy maqsadi, rivojlantiriladigan jismoniy qobiliyatlar va o‘yin qoidalari keltirilgan.

№	O‘yin nomi	Asosiy maqsad	Rivojlantiriladigan jismoniy qobiliyatlar	O‘yin tavsifi
1	**Qutqaruvchi qahramon**	Chaqqonlikni rivojlantirish	Tezlik, reaksiya, muvozanat	Bolalar ikki guruhga bo‘linadi. Bir guruh qahramonlar, ikkinchisi esa "jinoyatchilar". Qahramonlar "jinoyatchilar" tomonidan "ushlangan" bolalarni ozod qilishlari kerak.
2	**Sherlar va kiyiklar**	Muvozanat va tezkorlikni oshirish	Yugurish, koordinatsiya, chaqqonlik	Bolalar "sherlar" va "kiyiklar"ga bo‘linadi. "Sherlar" "kiyiklar"ni quvlaydi. "Kiyiklar" maxsus hududga yetib olsalar, ular xavfsiz bo‘ladi.
3	**Sehrli orol**	Jamoaviy ishlash va chaqqonlik	Sakrash, yugurish, kuch	Bolalar "oroldan orolga" sakrab harakat qilishadi. Oraliqdagi hudud "suv" bo‘lib, unga tushib ketmaslik kerak.
4	**O‘rmon sarguzashti**	Muvozanat va moslashuvchanlikni oshirish	Muvozanat, reaksiya, chidamlilik	Bolalar daraxtlar, jarliklar va to‘siqlardan o‘tish kerak bo‘lgan "o‘rmon"dan o‘tishadi.
5	**Sehrgar va qushlar**	Eshitish va tezkor harakat qilish	Reaksiya, e’tibor, tezlik	"Sehrgar" belgilangan so‘zlarni aytganda, bolalar harakatlanadi yoki to‘xtaydi. Xato qilganlar o‘yindan chiqadi.

6	**Qahramonlar yo‘li**	Chidamlilik va jismoniy bardoshlikni oshirish	Yugurish, sakrash, kuch	Bolalar turli to‘siqlardan o‘tib, "maqsadga" yetishlari kerak.
7	**Olovdan sakrash**	Sakrash va muvozanatni yaxshilash	Chaqqonlik, kuch, muvozanat	Bolalar "olov" (chizilgan yoki belgilangan maydon) ustidan sakrashadi va yiqilmay harakat qilishadi.
8	**Yo‘lbars izidan yugur**	Tezlik va chidamlilikni oshirish	Yugurish, reaksiya, koordinatsiya	Bolalar yo‘lbars rolida bo‘lib, oldindan chizilgan iz bo‘ylab yugurishadi. Kim izdan chiqsa, o‘yindan chiqadi.
9	**Sehrli doira**	Diqqat va tezlikni oshirish	Reaksiya, tezkorlik, moslashuvchanlik	Bolalar aylana bo‘lib turadi. O‘yinchi aylana ichida harakatlanib, muayyan belgi yoki so‘z bo‘yicha harakatni bajaradi.
10	**Dengizchilar va qaroqchilar**	Jamoaviy ishlash va strategik fikrlash	Yugurish, chaqqonlik, kuch	Dengizchilar kemalarini himoya qilishadi, qaroqchilar esa ularni egallashga harakat qiladi.

Ushbu jadval **boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan syujetli harakatli o‘yinlarni samarali tashkil etish** uchun yordam beradi.

Syujetli harakatli o‘yinlar – bolalarning jismoniy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi samarali usullardan biridir. Ushbu o‘yinlar orqali:

Jismoniy qobiliyatlar (chaqqonlik, tezlik, chidamlilik, muvozanat) rivojlantiriladi;

Koordinatsiya va harakat aniqligi oshiriladi;

Mantiqiy tafakkur va ijodiy fikrlash shakllanadi;

Jamoada ishlash ko‘nikmalari rivojlantiriladi;

Sportga bo‘lgan qiziqish ortadi.

Syujetli harakatli o‘yinlar tizimini takomillashtirishning asosiy yo‘nalishlari

Metodik yondashuvni shakllantirish

Harakatli o‘yinlar bolalarning yosh xususiyatlariga mos ravishda tanlanishi lozim.

O‘yin jarayonida bolalarning harakat faolligini oshirish uchun motivatsion elementlardan foydalanish muhim.

Dars jarayonida harakatli o‘yinlarni to‘g‘ri tashkil etish

O‘yin oldidan mashq qilish va harakatli tayyorgarlik bosqichini joriy etish.

O‘yin davomida xavfsizlik qoidalariga rioya qilish.

O‘yin tugaganidan so‘ng refleksiya va muhokama o‘tkazish.

Syujetli o‘yinlar mazmunini boyitish

Milliy an’analar va madaniyatga mos keluvchi harakatli o‘yinlarni kiritish.

Turli mavzular asosida syujet yaratish (masalan, sarguzashtlar, ertak qahramonlari, sport musobaqalari).

O‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash

O‘yin qoidalarini tushuntirishda o‘quvchilarni jalb qilish.

Rahbarlik va mustaqil harakat qilish imkoniyatini berish.

O‘yin natijalarini baholash va rag‘batlantirish tizimini joriy etish.

XULOSA

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirishda syujetli harakatli o‘yinlar muhim o‘rin tutadi. Mazkur o‘yinlar bolalarning nafaqat jismoniy, balki ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, ularni dars jarayoniga samarali integratsiya qilish orqali boshlang‘ich ta’lim tizimini yanada takomillashtirish mumkin. Syujetli harakatli o‘yinlarni to‘g‘ri tanlash va tashkil etish orqali bolalarning harakat faolligini oshirish va ularni sog‘lom turmush tarziga yo‘naltirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Xolmo‘minov R**.** Jismoniy tarbiya va sport. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2005.

2. Safoyev O. M. Harakatli o‘yinlar va ularning bola rivojlanishiga ta’siri. – Toshkent: Fan, 2013.

3. Xoliqov H. M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan jismoniy mashqlar tashkil etish. – Toshkent: Sharq, 2017.

4. Turg‘unov A. A. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.

5. Jo‘raqulov S. O. Harakatli o‘yinlar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2018.

6. Ro‘ziyev B. Q. Maktabda jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini olib borish usullari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2015.

7. Normurodov U. S. Jismoniy tarbiya darslarini tashkil etish. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.

8. Ergashev I. O. Bolalar sporti va harakatli o‘yinlar. – Toshkent: O‘zbekiston, 2014.

9. Olimov T. X. Harakatli o‘yinlar orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining jismoniy rivojlanishi. – Toshkent: Fan, 2021.

10. Matmurodov A. A. Boshlang‘ich sinflar uchun sport va harakatli o‘yinlar. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2016.